

ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Мельничук О. М.¹, Ольвінська Ю. О.²

1 – студент, кафедра статистики,

2 – канд. екон. наук, доцент, кафедра статистики
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Мельничук О. М., Ольвінська Ю. О. Динаміка показників людського розвитку в Україні. В статті висвітлено актуальні, як в теоретичному так і в практичному плані тенденції, закономірності і фактори, що визначають стан, рівень та перспективу якісної динаміки людського розвитку населення України в складних сучасних умовах, а також наукове обґрунтування шляхів та ефективних механізмів забезпечення цього процесу.

Ключові слова: людський розвиток, рівень життя населення, середньоочікувана тривалість життя, індекс освіти, індекс ВНД.

Мельничук О. М., Ольвинская Ю. О. Динамика показателей человеческого развития в Украине. В статье освещены актуальные, как в теоретическом так и в практическом плане тенденции, закономерности и факторы, определяющие состояние, уровень и перспективу качественной динамики человеческого развития населения Украины в сложных современных условиях, а также научное обоснование путей и эффективных механизмов обеспечения этого процесса.

Ключевые слова: развитие общества, уровень жизни населения, среднеожидаемая продолжительность жизни, индекс образования, индекс ВНД.

Melnychuk O. M., Olvinskaya J. O. Dynamics of indicators of human development in Ukraine. The article show gender relevant, both in theoretical and in practical terms, trends, patterns and factors that determine the state level and quality perspective the dynamics of the human population of Ukraine in the difficult current conditions and ways of scientific substantiation and effective mechanisms of this process.

Keywords: human development, living standards, average life expectancy, index Education, index GNP.

ПОСИЛАННЯ НА РЕСУРС

Мельничук, О. М. Динаміка показників людського розвитку в Україні [Текст] / О. М. Мельничук, Ю. О. Ольвінська // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. Випуск 2 – Одеса, ОНЕУ. – 2016. – С. 89 – 93.

Після набуття незалежності Україна пройшла крізь дуже тяжку соціально-економічну кризу, протягом якої критично зменшився рівень життя

більшості людей і погіршилися всі без винятку економічні показники. Мета статті полягає в аналізі динаміки складових інтегрального показника людського розвитку та аналізі основних факторів, що обумовлюють його зміну.

Основу Індексу людського розвитку складають три показники:

- середня очікувана тривалість життя, яка оцінює довголіття;
- рівень грамотності населення країни (середня кількість років, витрачених на навчання) і очікувана тривалість навчання;
- рівень життя, оцінений через ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) в доларах США .

Динаміка основних показників, що входять до складу ІЛР на ведемо у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка індексу людського розвитку в Україні у 1990-2010 рр.

Рік	Очікувана тривалість життя при народженні, років	Очікувана тривалість навчання, років	Середня тривалість навчання, років	ВВП у розрахунку на одну особу, за ПКС у дол. США	Значення індексу людського розвитку
1990	69,7	12,4	9,1	8928	0,690
1995	67,8	11,9	10,4	4153	0,644
2005	67,9	14,2	11,1	5976	0,696
2010	68,6	14,6	11,3	6535	0,710

Вимір довголіття відображає можливість людей прожити тривале й здорове життя. Виміром довголіття обрано показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні. Свого найнижчого значення ІОТЖ набуває у 1995 році (0,698), що логічно пояснюється найменшою очікуваною тривалістю життя у цей рік. Порівняно з 1992 роком ІОТЖ знизився на 5,2 %. Починаючи з 1996 року, він зростає і досягає значення 0,74 у 2002 році, що на 5,7 % вище, ніж у 1995 році.

Світовим лідером за цим показником є Японія, де очікувана тривалість життя в 2002 році становила 81,5 року, а ІОТЖ — 0,940 (на 27 % більший, ніж в Україні); загальносвітовий показник становить — 0,70, що на 5,4 % менше, ніж в Україні [2, с. 161].

За роки незалежності України середня очікувана тривалість життя при народженні зросла з 69,3 років у 1991 році до 71,15 років у 2012 році відповідно до даних Державної служби статистики.

Проте прогрес було досягнуто лише протягом останніх років, оскільки

ки у 1997-2008 рр. тривалість життя залишалася у межах 67,91 - 68,33 роки. Найбільш швидко тривалість життя збільшувалася у 2009-2011 роках: з 68,27 до 71,02 років. Причому, тривалість життя чоловіків зростає на 3,4 роки, а жінок – на 1,6 роки.

В Україні за останні п'ять років найнижчі показники середньої тривалості життя спостерігаються у Донецькій (67,9) та Дніпропетровській (68,01) областях .

Освітній компонент ІЛР складається з двох частин: індексу грамотності дорослого населення (віком від 15 років) та індексу сукупної частки учнів (ІСЧУ). Індекс грамотності дорослого населення для України є традиційно високим, останні роки він перебуває на рівні 99,6 %, що цілком узгоджується із середнім рівнем цього показника в країнах Східної Європи та СНД, і є наслідком тривалої уваги до освіти в нашій країні (передусім за часів Радянського Союзу).

Водночас Всеукраїнський перепис населення 2001 року виявив в Україні 235639 особу неписьменних (0,49 % населення), включаючи 14961 осіб віком від 10 до 19 років. Важливим для України резервом підвищення рівня людського розвитку є рівень охоплення навчанням населення відповідного віку, що відображається індексом сукупної частки учнів. З 1992 по 1994 рік цей показник дещо знизився, з 73,7 % у 1992 році до 72,4 % у 1994 році (тобто на 1,8 %)[4, с. 25].

Ця падіння можна пояснити глибокою економічною кризою, внаслідок якої молоді люди замість того, щоб навчатися, змушені були шукати заробіток. Але, починаючи з 1995 року, цей показник упевнено зростає і в 2002 році сягнув рівня 84 %, що відповідає середньому рівню розвинутих країн, хоча й містить значні резерви (наприклад, у Швеції, Австралії, Бельгії, Великобританії, Фінляндії цей показник значно перевищує 100 %, що свідчить: у цих країнах охоплені навчанням не лише молоді люди, а й громадяни старшого віку, а також що ці країни стали «навчальними закладами» для громадян інших країн).

З трьох основних компонентів ІЛР Україна найбільше відстає за показником виробництва валового внутрішнього продукту на душу населення.

ВВП стрімко падав до 1998 року включно, і зростає з 1999 року й дотепер. Аналіз зміни показника ВВП на душу населення дає можливість виділити в історії незалежної України два різні етапи: велика депресія, що тривала включно до 1998 року; і українське економічне відродження, що розпочалося з 1999 року і триває донині.

Порівняно з Великою депресією 30-х років у США економічний спад в Україні був удвічі глибшим і тривав утричі довше. Цей надзвичайний економічний колапс був спричинений як об'єктивними факторами, так і (не меншою мірою) — помилками та прорахунками у керівництві економікою та державою [6, с. 90].

Все це призвело до стрімкого падіння обсягу ВВП в Україні, а також

показника ВВП на душу населення. Так, з 5921 дол. США за ПКС у 1992 році він зменшився до 3194 дол. США у 1998 році, тобто на 46,1 %. Найсильніший спад відбувся у 1992 - 1994 роках, ВВП зменшився на 31 %.

Українське економічне відродження розпочалося з 1999 року.

Криза в економіці змусила уряд вдатися до істотних змін в економічній політиці, найважливішими з яких стали заходи, спрямовані на контролювання бюджетного дефіциту.

За рахунок зменшення непродуктивних видатків, реструктуризації боргу та зусиль у напрямку розширення податкової бази і виведення економічної діяльності та підприємств з тіньової економіки, уряду вдалося перейти від дефіциту бюджету на рівні майже 7 % у 1997 році до невеликого (0,7 %) профіциту у 2000 році. Реорганізувавши видаткові пріоритети, уряд зміг також ліквідувати всю заборгованість пенсіонерам, підвищити пенсії та виплатити майже всю суму заборгованості з заробітної плати.

Ці реформи вирішально вплинули на економічний розвиток. Так, починаючи з 1998 року, ВВП на душу населення зріс з 3194 дол. США до 4870 дол. США у 2002 році, тобто на 52,5 %. Але якщо порівнювати з 1992 роком, то ВВП на душу населення становить у 2002 р. 82,2 % аналогічного показника 1992 року.

Для порівняння: найвищий ВВП на душу населення за даними Звіту про людський розвиток 2004 року був у Люксембурзі, і становив 61190 дол. США, що у 12,56 раза більше, ніж в Україні; а загальносвітовий показник ВВП становив 7804 дол. США, на 60,2 % більше, ніж в Україні. Оскільки індекс ВВП на душу населення базується на показнику ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, то його зміни ідентичні зміні показника ВВП на душу населення.

У 1992 році для України цей показник становив 0,681 і до 1998 року він падав. У 1998 році він упав до 0,578, але, починаючи з 1999 року, індекс ВВП починає зростати. Загальносвітовий показник індексу ВВП на душу населення становив 0,73 (на 12,3 % більше ніж в Україні) .

Душові показники ВНД, багато в чому визначають життєвий рівень наших громадян, в Україні вкрай низькі. Вони на 37% нижче середньосвітових, не кажучи вже про порівняння з аналогами для країн Євросоюзу, які вище в кілька разів. За цим критерієм Україна знаходиться на 99-му місці.

Якщо розглядати близький до ВНД показник ВВП, то підсумки економічного розвитку України за 21 рік державної незалежності виявляються одними з найгірших серед усіх країн світу. За даними статистичного департаменту Секретаріату ООН за 1990-2011 рр., Світовий ВВП зріс в 1,74 рази.

Таким чином задля вдосконалення індексу та підвищення його ефективності як індикатора соціальної ситуації в країні необхідно впровадити наступні зміни. Перш за все, в індекс необхідно включити й інші складові, наприклад, показники зайнятості та безробіття, грошові вкладення у соці-

альні програми, участь у міжнародних соціальних проектах, кількість видатних науковців, кількість дітей у сім'ях та можливість надання їм гідної освіти, кількість неповнолітніх, що палять або вживають алкогольні напої тощо. Але поки що не всі країни світу готові представити необхідну інформацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочума О. Проблеми й динаміка показників людського розвитку в Україні // Вісник Технолог. ун-ту Поділля. — № 1. — Ч. 2. — Т. 2. — Хмельницький, 2004. — С. 198—201.
2. Людський розвиток в Україні: 2013 рік / Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Е.М. Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. — 290 с.
3. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки і сучасний стан / Е.М. Лібанова, Н.С. Власенко, О.С. Власюк та ін. — К.: 2002. — 110 с.
4. Ревенко А. Україна у світових координатах людського розвитку // Дзеркало тижня. — 2001. — № 28 (352) (28 липня). — С. 1,10.
5. Україна. Цілі розвитку тисячоліття. — К.: Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, 2012. — 24 с.
6. Человеческое развитие: новое измерение социально-экономического прогресса: Учеб. пособие / Под ред. В.П. Колесова и Т. Маккин-ли. — М.: Права человека, 2000. — 464 с.
7. Самотоєнкова О. В. Соціальна статистика: навчальний посібник / О. В. Самотоєнкова, Ю. О. Ольвінська. - Одеса: ОДЕУ, 2009. - 102 с.
8. Ольвінська Ю. О. Диференціація регіонів України за рівнем людського розвитку / Ю. О. Ольвінська // Economics, management, law: problems and prospects: Collection of scientific articles. - United Kingdom: Agenda Publishing House, 2015.- Vol. 1. - P. 350-353.
9. Olvinskaya J. O. Dynamics of indicators of human development in Ukraine / J. O. Olvinskaya // Economics, management, law: realities and perspectives: Collection of scientific articles. - Les Editions L'Originale, Paris, France. 2016. - P. 265-269.
10. Підгорний А. З. Статистика: навчальний посібник / А. З. Підгорний, І. Г. Готліб, К. В. Вітковська [та інші] / за ред. А. З. Підгорного. - Одеса, 2013. - 106 с.
11. Підгорний, А. З. Удосконалення методології статистичного оцінювання розвитку регіону: звіт про НДР (проміжн.) / А. З. Підгорний, О. В. Самотоєнкова, К. В. Семенова та інші. - Одеса, 2014. - 118 с.